

ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

GROUNDS OF TEMPORARY REMOVAL OF PROPERTY

Щасна А.Е.,

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

У роботі досліджені підстави застосування тимчасового вилучення майна. Зроблено висновок про необхідність їх розмежування за такою класифікаційною ознакою, як заходи, під час яких було додатково застосовано тимчасове вилучення майна. Запропоновано виокремлювати такі класифікаційні групи підстав застосування тимчасового вилучення майна, як підстави застосування тимчасового вилучення майна під час законного затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 Кримінального процесуального кодексу України; підстави застосування тимчасового вилучення майна під час обшуку; підстави застосування тимчасового вилучення майна під час огляду місцевості, приміщення, речей та документів. Встановлено, що перспективним напрямом подальших розвідок слід вважати аналіз кожної із запропонованих класифікаційних груп.

Ключові слова: тимчасове вилучення майна, підстави тимчасового вилучення майна, затримання особи, обшук, огляд.

В работе исследованы основания применения временного изъятия имущества. Обоснована необходимость их классификации по такому критерию, как меры, в ходе которых было дополнительно применены временное изъятие имущества. Предложено выделять следующие классификационные группы оснований применения временного изъятия имущества: основания применения временного изъятия имущества при законном задержании лица в порядке, предусмотренном ст. ст. 207, 208 Уголовного процессуального кодекса Украины; основания применения временного изъятия имущества при обыске; основания применения временного изъятия имущества при осмотре местности, помещения, вещей и документов. Установлено, что перспективным направлением дальнейших исследований следует считать анализ каждой из предложенных классификационных групп.

Ключевые слова: временное изъятие имущества, основания временного изъятия имущества, задержание лица, обыск, осмотр.

In the paper the application of the temporary withdrawal of the base property. The necessity of their classification on such criteria as the measures in the course of which was further applied temporary seizure of property. It is proposed to allocate the following classification groups a temporary exemption from application of the property: the base of application of temporary seizure of property under lawful detention of a person in accordance with Articles 207, 208 Code of Criminal Procedure; grounds for applying the temporary seizure of the property during the search; grounds for applying the temporary seizure of the property during the inspection area, premises, belongings and documents. It was found that a promising direction for further research should be considered as an analysis of each of the above proposed classification groups.

Key words: temporary seizure of property, grounds of temporary seizure of property, detention of a person, search, inspection.

Постановка проблеми. Сучасні науковці вважають, що найбільш справедливо визначити міру свободи та міру відповідальності суб'єктів правовідносин можливо виключно за допомогою судової процедури [1, с. 222]. Використання під час обмеження прав людини судової процедури, яка відповідає вимогам справедливості й заснована на конституційних засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободі надання ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, презумпції невинуватості, забезпечує дію принципу правової визначеності та виключає можливість прийняття непередбачуваних для суб'єкта права на судовий захист рішень та свавільного обмеження його прав і свобод [1, с. 222].

При цьому застосування судової процедури під час здійснення тимчасового вилучення майна унеможливується об'єктивними обставинами. Зокрема, тимчасове вилучення майна застосовується саме для забезпечення можливості прийняття судового рішення щодо арешту майна.

Указаним обумовлена необхідність застосування визначеної чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) процедури, що містить гарантії, які унеможливають безпідставне обмеження прав і свобод людини під час здійснення тимчасового вилучення майна. Однією з найважливіших гарантій забезпечення прав людини під час застосування тимчасового вилучення майна є наявність визначених КПК України підстав застосування цього заходу. Саме встановлення підстав провадження процесуальних дій обмежує суб'єктивний підхід до прийняття рішення про їх проведення, забезпечує перевірку їх законності та обґрунтованості [2, с. 502].

Стан дослідження. Окремі аспекти арешту та тимчасового вилучення майна були предметом дослідження таких учених, як М.М. Розін, В.К. Слущевський, І.Я. Фойницький, С.А. Альперт, В.П. Бож'єв, М.І. Газетдінов, М.І. Гошовський, Ю.М. Грошевський, К.Ф. Гуценко, П.М. Давидов, В.Г. Даєв, Т.М. Добровольська, В.С. Зеленецький, З.З. Зінатуллин, Д.С. Карев, Л.Д. Кокорев, О.П. Кучинська, В.З. Лукашевич, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко,

Я.О. Мотовіловкер, В.Т. Нор, І.Л. Петрухін, В.М. Попелюшко, І.І. Потеружа, В.М. Савицький, М.С. Строгович, Л.І. Шаповалова, В.П. Шибіко, П.С. Елькінд та інші. Однак ступінь дослідженості зазначеної наукової проблематики в контексті вимог КПК України 2012 року наразі залишається недостатнім.

Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена ця стаття, є такі.

1. Дослідити підстави тимчасового вилучення майна.

2. Сформувати класифікаційні ознаки та провести класифікацію підстав тимчасового вилучення майна.

3. Визначити перспективні напрями подальших розвідок із досліджуваних питань.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 167 КПК України [3] тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, у яке їх було повністю або частково перетворено.

Аналіз змісту ст. 168 КПК України [3] свідчить про те, що прийняття рішення про тимчасове вилучення майна віднесене до компетенції таких категорій осіб:

– будь-якої особи, яка законно затримала іншу особу в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України [3];

– слідчого або прокурора, який проводять обшук або огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Таким чином, особа, у якої тимчасово вилучається майно, фактично позбавляється можливості володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном на певний період часу (тимчасово), а отже, відбувається обмеження конституційного права власності (ст. 41 Конституції України [4]). При цьому вказане обмеження може бути накладене будь-якою особою (у випадку, коли така особа здійснила затримання в порядку, передбаченому ст. 207 КПК України [3]).

Ю.М. Мирошніченко вважає [5, с. 311], що речі, на вилучення яких під час обшуку дав дозвіл слідчий суддя, не вважаються тимчасово вилученими. Не є такими й речі та документи, вилучені на під-

ставі ухвали слідчого судді, винесеної за результатами розгляду клопотання слідчого в порядку глави 15 КПК України [3].

Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України [3] речі та документи, вилучені в ході огляду, за виключенням тих, які не належать до предметів, що вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Зазначене положення є загальним для всіх видів огляду (місцевості, приміщень, речей, документів), тоді як огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України [3], передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК України [3]), у тому числі й стосовно вимог до змісту клопотання слідчого, порядку його розгляду, постановлення ухвали слідчим суддею та її змісту, а отже, слідчий вправі ставити питання про огляд житла чи іншого володіння особи з вилученням конкретних предметів, які за наявності на те дозволу слідчого судді не набувають статусу тимчасово вилучених.

Таким чином, Ю.М. Мирошніченко вважає [5, с. 311], що вирішення питання про те, чи є майно, яке в той чи інший передбачений законом спосіб потрапило до уповноваженої службової особи органу досудового розслідування, тимчасово вилученим, залежить від того, чи надавався дозвіл на його вилучення слідчим суддею.

Цей висновок повністю узгоджується з положенням ч. 1 ст. 167 КПК України [3] про те, що такий забезпечувальний захід триває до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Таким чином, слід погодитися з позицією Ю.М. Мирошніченка, який вважає, що тимчасовість цього заходу обумовлюється його застосуванням без дозволу слідчого судді, який у разі позитивного вирішення питання про арешт майна фактично легітимізує його попереднє вилучення, чим забезпечується, зокрема, допустимість доказів, якщо вилучені предмети мають значення речових доказів у кримінальному провадженні [5, с. 311].

Викладене дозволяє дійти висновку про те, що речі, документи, гроші, вилучені за розпорядженням слідчого судді, не є такими, що вилучені тимчасово, навіть якщо вони відповідають критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України [3] підстави застосування тимчасового вилучення майна включають такі складові: майно, підшукане, виготовлене, пристосоване чи використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегло на собі його сліди; майно призначалося (використовувалося) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; майно є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з його незаконним обігом; майно одержане внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, у яке їх було повністю або частково перетворено.

Лише наявність зазначених складових надає достатні підстави тимчасово вилучати майно особам, які згідно зі ст. 168 КПК України [3] уповноважені приймати таке рішення.

Крім того, під час визначення підстав для застосування тимчасового вилучення майна також слід урахувати правило, що закріплено ч. 2 ст. 168 КПК України [3], – тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише в разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Отже, ще однією складовою підстав застосування тимчасового вилучення майна для окремих його категорій (електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку) є пряма вказівка на можливість вилучення такого майна в ухвалі суду.

Слід зауважити, що в науковій літературі питання підстав застосування тимчасового вилучення майна досліджено недостатньо. Натомість значно більша увага приділена проблематиці підстав арешту майна.

Так, у роботах І.В. Гловюка [6], Н.С. Моргуна [7], присвячених проблематиці тимчасового вилучення майна, питання підстав застосування цієї дії не розглянуто взагалі.

Водночас дослідження наукових джерел з окресленої проблематики уможливило дійти висновку про необхідність класифікації підстав застосування тимчасового вилучення майна за такою класифікаційною ознакою, як *заходи, у ході яких було додатково застосовано тимчасове вилучення майна*. Інакше кажучи, ми пропонуємо класифікувати підстави застосування тимчасового вилучення майна в залежності від того, у ході яких заходів було прийнято рішення та тимчасово вилучене майно.

Наша наукова позиція обумовлена такими аспектами:

1. Як ми зазначали раніше, тимчасове вилучення майна можливе в ході законного затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України [3], а також у ході обшуку або огляду місцевості, приміщення, речей та документів.

2. Категорії осіб, які уповноважені тимчасово вилучати майно, різняться залежно від того, за яких обставин здійснюється тимчасове вилучення майна (у ході законного затримання особи, чи у ході обшуку або огляду місцевості, приміщення, речей та документів).

3. Окремі підстави тимчасового вилучення майна є характерними саме для певних заходів, у ході яких було прийнято рішення та тимчасово вилучене майно.

4. Ю.М. Мирошніченко під час дослідження проблемних питань тимчасового вилучення й арешту майна [5] проаналізував зміст ст. 168 КПК України [3] у взаємозв'язку з відповідними нормами ст. ст. 236, 237 КПК України [3] та дійшов висновку про те, що тимчасово вилученим може вважатися лише майно, яке одержане в результаті таких дій: 1) затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України [3]; 2) обшуку; 3) огляду [5, с. 311]. При цьому тимчасово вилученими, на думку Ю.М. Мирошніченка, вважаються під час затримання всі речі, документи, гроші тощо; під час обшуку – речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на їх відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу; під час огляду – речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу [5, с. 311].

З урахуванням викладеного нами пропонується виокремлювати такі **класифікаційні групи підстав застосування тимчасового вилучення майна**:

– підстави застосування тимчасового вилучення майна під час законного затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України;

– підстави застосування тимчасового вилучення майна під час обшуку;

– підстави застосування тимчасового вилучення майна під час огляду місцевості, приміщення, речей та документів.

Висновки. Дослідження підстав тимчасового вилучення майна уможливило дійти висновку про необхідність їх класифікації за такою класифікаційною ознакою, як *заходи, у ході яких було додатково застосовано тимчасове вилучення майна*. Запропоновано виокремлювати такі класифікаційні групи підстав застосування тимчасового вилучення майна, як підстави застосування тимчасового вилучення майна під час законного затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України; підстави застосування тимчасового вилучення майна під час обшуку; підстави застосування тимчасового вилучення майна під час огляду місцевості, приміщення, речей та документів.

За цих умов перспективним напрямом подальших розвідок слід вважати аналіз кожної із запропонованих вище класифікаційних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грошевий Ю.М. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України / Ю.М. Грошевий, О.Г. Шило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 220–226.
2. Гаюрі І.І. Підстави накладення арешту на майно обвинуваченого / І.І. Гаюрі // Держава і право. – 2009. – № 46. – С. 502–505.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Мирошніченко Ю.М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом / Ю.М. Мирошніченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3. – С. 310–312.
6. Гловюк І.В. Деякі проблеми тимчасового вилучення та арешту майна як заходів забезпечення кримінального провадження / І.В. Гловюк // Наукові праці НУ ОЮА. – 2013. – № 46. – С. 520–528.
7. Моргун Н.С. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності / Н.С. Моргун // Митна справа. – 2014. – № 3. – С. 318–323.